

DISSERTATIO II. COSMOLOGIA.

Adspectabilem hunc mundum, qui sensibus nostris subiacet, in præsentis tractatione tantum persequimur; quæ ad rerum a sensibus remotarum inquisitionem spectant, in subsequentes Dissertationes rejicientes. Neque hic ad peculiarium mundi partium considerationem descendimus, quæ physica speculationis objectum existunt; verum ea tantum metaphysicam attingunt, quæ abstracta, ac purè intelligibilia esse in hac universitate rerum animadvertimus. Hujusmodi sunt mundanorum entium nexus, origo corporum, abstractæ notiones, ac elementa, spatium, locus, tempus, universi extensio, perfectio, cetera.

CAPUT PRIMUM.

Mundi notio, ejusque partium nexus.

195 „ **Q**uem Græci κόσμον, ajebat Plinius, nomine *ornamenti* appellavere, eum & nos a perfecta, absoluta, que elegantia *mundum* dicimus (Histor. lib. 2. cap. 4.). *Systema cæli, & terræ* Aristoteles nuncupavit in libro de Mundo, eo quod ex constitutione corporum cælestium, ac terrestrium hæc universitas coalescat; cujus venustatem, ac perfectionem satis mirari non possumus. „ Licet enim, ait Tullius, oculis quodammodo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas divina providentia dicimus constitutas. Ac principio terra universa cernatur locata (*sensibiliter*) in media mundi sede, solida & globosa, & undique ipsa in sese nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus: quorum omnium incredibilis multitudo insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas perennitates, liquores perlucidos annuum, riparum vestitus viridissimos, specularum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum: adde etiam reconditas auri, argenticque venas, infinitamque vim marmoris. Quæ verò, & quam varia genera

nera bestiarum vel cicurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus, atque cantus; qui pecudum pastus? quæ vita silvestrium? Quid jam de hominum genere dicam? qui quasi cultores terræ constituti non patiuntur eam nec immanitate belluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari, quorumque operibus agrî, insula, littoraque collucunt distincta tectis, & urbibus. Quæ si ut animis, sic oculis, videre possemus, nemo cunctam intuens terram, de divina ratione dubitaret. At verò quanta maris est pulchritudo? quæ species universi? quæ multitudo, & varietas insularum, quæ amœnitas orarum, & littorum? quod genera, quamque disparia partim submersarum, partim fluitantium & innatantium belluarum, partim ad saxa nativis testis inhærentium? Ipsam autem mare sic terram appetens littoribus clauditur, ut una ex duabus naturis constata esse videatur. Exinde marî finitimus aer die, & nocte distinguitur; isque tum fûsus, & extenuatus in sublime fertur, tum autem concretus in nubes cogitur, humoremque colligens, terram auget imbribus, tum effluens huc, & illuc ventos efficit. Idem annuas frigorum, & calorum facit varietates: idemque, & volatus alituum sustinet, & spiritu ductus alie, & sustentat animantes. Restat ultimus, ac domiciliis nostris altissimus, omnia cingens, & coercens cæli complexus, qui idem æther vocatur, extrema ora, & determinatio mundi, in quo cum admirabilitate maxima igneæ formæ cursus ordinatos definiunt. Ex quibus sol, cujus magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam volvitur, isque oriens, & occidens, diem, noctemque conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit, quarum intervallo tum quasi tristitia contrahit terram; tum vicissim lætificat, ut cum cælo hilarata videatur. Luna autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major quam dimidia pars terræ, iidem spatiis vagatur, quibus sol; sed tum congregiendus cum sole, tum digrediens, & eam lucem, quam a sole accipit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet, atque etiam tum subjecta, atque opposita soli radios ejus, & lumen obscurat, tum ipsa incidens in umbram terræ, quum est, e regione solis, interposito, interjectuque terræ repente deficit, iisdemque spatiis hæc stellæ, quas vagas dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo oriuntur, & occidunt. Quatum motus tum incitantur, tum retardantur, tum etiam insistent; quo spectaculo nihil potest esse admirabilius, nihil pulchrius. Sequitur stellarum inerrantium maxima multitudo, quarum ita descripta distinctio est, ut ex notarum figurarum similitudine nomina invenerint. „ De Nat. Deor. lib. 2. cap. 39.

De-

Descriptionem hanc cosmologicam Tullii, quamvis longiusculam, ideò hic inserere placuit, quia & elegantissima est, & suo genere completa entium in universo visibili complexorum.

196 Ex tradita descriptione duo entium genera in mundo peculiari consideratione digna animadvertimus, *successiva* videlicet, ac *simultanea*: illa non interrupto ordine sibi invicem succedunt; simultanea vero coexistunt simul. Quod si ordo successorum ita sit constitutus, ut posterius in antecedente rationem sufficientem suæ existentia contineat: ut dierum, noctiumque non interrupta *successio*, dicuntur *connexa ratione temporis*: ubi autem duo entia reperiuntur, quorum unum rationem contineat, cur ipsi alterum coexistat, *ratione loci aut spatii* connexa vocantur, ut terra, & luna.

197 Corol. 1. Est igitur in hoc universo nexus ratione temporis. Quæcumque enim in ipso concipiuntur entia ab rerum initio serie non interrupta, ita sibi succedunt, ut posterius semper in præcedente rationem habeat suæ existentia. Neque enim in natura aliquid sine ratione sufficiente oriri, aut interire potest (13); adeoque unum propter aliud semper existere fateri debemus. Jam enim ostendimus (132) enumerata serie contingentium unum ab altero per nexum necessarium devinciri, donec ad primam causam deveniatur. Omnia igitur in rerum universitate per causas efficientes connexa esse, oportet; quod nexum *ratione temporis* importat.

198 Corol. 2. Altera etiam connexio ratione loci, aut spatii, seu melius ratione finis in rerum universitate agnoscenda est: ita ut omnia simul coexistentia mutam quandam relationem inter se contineant. Nam, ita stabilis est mundus, atque ita cohaeret ad permanendum, ut nihil neque excogitari possit aptius: omnes enim partes ejus undique medium locum capessentes, nituntur æqualiter: maximè autem corpora inter se juncta permanent, quum quodam quasi vinculo circumdata colligantur; quod facit ea natura, quæ per omnem mundum omnia mente, & ratione conficiens funditur, & ad medium rapit, & convertit extrema. . . Sic undique omni ratione concluditur, mente consilioque divino omnia in hoc mundo ad salutem omnium, conservationemque admirabiliter administrari. Cic. de Nat. Deor. l. 2. c. 45.

199 Corol. 3. Pronum est ex dictis deducere, nullum ens in natura extare sine vinculo cum aliis (quod *insularum* solent appellare) tum ratione causæ, tum ratione finis, ac proinde omnia nexu quodam, ac vinculo contineri, quod *catenam entium* post Lockium Bonnetus nominat, *rete* autem fortasse melius dici posset. Neque ideò

ve-

veræ sunt deductiones, quas laudatus auctor, facem præferente ipsi Leibnitio, ac Lockio, ex hoc principio derivat in opere de *Contemplatione Naturæ*, cujus veluti collarium est alterum postea ab ipso editum de *Palingenesia philosophica*. Nimirum omnia mundana entia ita esse vinculo quodam connexa, sive seriem, aut catenam quamdam conficere, ut ab imperfectissimis ad perfectiora ita deveniatur per omnes gradus perfectionis, ac transmutationis, ut idem, qui in perfectissimo intelligentia gradu nunc sit collocatum, a primo gradu sensibilitatis (aut etiam materia insensibilis) cæperit continua metamorphosi per gradus intermedios ascendens, novum semper sensibilitatis, cognitionis, intelligentia augmentum juxta numerum transformationum acquirens. Hoc est veluti thema utriusque operis, quæ ut eruditione, eloquentia, atque apparatu conscripta sint, quandoque etiam metaphysicis luminibus exornata; in absurdissimas tamen consequentias vel sensum communem lædentes inducere, ex ipsamet expositione manifestum est. Legem continuitatis ab eodem adductam, ut sibi gradum faciat ad hanc perfectionis scalam constabiliendam, sequenti corol. explicamus.

200 Corol. 4. Legem continuitatis ubique observari (192) non adeò manifestum est, ut absolutè nihil fieri posse per *saltum* pronunciare queamus. Verum admissio etiam principio, quod Leibnitius, Buffonius, Boskovichius &c. pro virili parte tuentur, sententia Bonneti melioris conditionis non ideò censenda est. Illa ut impedimentum *catena* removeret, quam interrumpi nonnumquam in *saltu* ab insensibili ad sensibile, a sensibili ad rationale Buffonius ipse fatetur, suam Palingenesiam edidit, in qua ingentem illam Simiam, quam *Ourang-Outang*, sive *hominem silvestrem* vocant, *anulum catena* belluas, & homines conjungentem designat. Nulla esset difficultas, si hujusmodi continuitas in quadam approximatione per majorem præ aliis belluis cum homine similitudinem constitueretur, ita tamen ut *longo, sed proximo intervallo*, ad ipsum accederet. Semper enim immensa vorago ab astutissima etiam belluarum, ad primum gradum rationis in homine etiam tardissimi ingenii concipienda est; aut infantibus nondum ratione expedita utentibus, cum quibus extrema jungit Buffonius. Verum auctor Palingenesia per transformationem alterius in alterum organorum tantum facta mutatione, nodum solvere intendit, aut catenam connectere, quod idem valet ac si differentiam inter rationis expertia, ac eadem utentia eam constituas, quæ inter hominem visctum, ac membris expeditum in ordine ad motum intelligimus. Nimirum utriusque metaphysica essentia ratiocinii capax est:

ex-

extrinsecis tantum organorum vinculis, veluti dormientes, ad diversas species contrahuntur. Quæ quam absurda sint, nemo non videt.

201 Corol. 5. Ex dictis sponte fluit, mundi essentiam in hac successivorum ac permanentium rerum harmonia quadam, ac perpetuo nexu statuendam esse. Ponamus eademmet entia alio tamen ordine congesta, aliis legibus directa, vel diversis relationibus sibi respondentia denudè produci: alius quidem certè erit mundus, ac nunc est, theatrumque omnino diversum. Essentia igitur hujus universi in eo sita est, quod & hæc entia contineat, ac tali nexu copulata complectatur, ut hic ordo citius quam alius quivis obtineat (19).

202 Schol. 1. Ex hoc mirabili rerum nexu deduxerunt veteres erroneas de fato opiniones, quæ etiamnum apud Mahumedanos, Calvinianos, aliosque a vera religione deviantem vigere animadvertimus; quum oppositam consequentiam ex hac doctrina effluere manifestum sit. Nam nihil sine ratione sufficiente contingere potest; unde ab hujus positione effectus pendeat, necesse est. Verum aliàs hoc ubi de libertate: quod nunc attinet. Fatum a fando dictum, nexum quemdam in rebus necessarium, atque inevitabilem, per quem entia omnia necessitate absoluta ad id, quod futurum est, compelluntur, significat. Astrologia a conjunctione aut disjunctione stellarum in puncto nativitatis reliquam humanæ vitæ seriem divinasse sibi videntur, quasi in cælo hominum casus stellis describantur, veluti characteribus genethliacis, quos ipsi solum intelligunt. Quis hujusmodi deliria aut ferat, aut serio impugnet? Legesit Tullium *lib. 2. de Div. & lib. de Fato*, ubi Genethliacorum deliria deridet, & impugnat. Sed ad philosophos veniamus.

203 Schol. 2. Democritus, quum atomos posuisset motu æterno, ac necessario perciteri, ex quo effectus omnes physicos deducit, mirum non est fato omnia subjecisse, atque inextinguibili necessitate contingere asseverassi. *Quum dua sententia* (ait Tull. lib. de Fato c. 17) *fuerent veterum philosophorum, una eorum, qui censerent omnia ita fato fieri, ut id fatum vim necessitatis afferret, in qua sententia Democritus, Heraclitus, Empedocles, Aristoteles fuit; altera eorum, quibus videretur, sine ullo fato esse animorum motus; Chrysippus &c.* Fatum hoc tum cum rerum contingentia, tum etiam cum libertate humana pugnare, luce clarius est; ex quibus, aliisque capitibus infra demonstrandis vanitate sua ruit.

204 Schol. 3. Ob eandem cum humana libertate pugnam fatum Stoicorum expungendum est. Stoici omnes, etiam si omnia providentia divina gubernari defenderent, hu-

ma-

manam tamen libertatem convellebant. „ Hinc (illos in-
sectatur Vellejus Epicureorum partes agens in lib. 1. de
Nat. Deor.) vobis exitit primum illa fatalis necessitas,
quam *ἀναγκή* dicitis, ut quidquid accidat, id ex æter-
na veritate, causarumque continuatione fluxisse dicatis.
Quanti autem hæc philosophia æstimanda est, cui tam-
quam aniculis, & iis quidem indoctis, fato fieri videan-
tur omnia. „ Neque melius libertatem divinam tueban-
tur, quam etiam fato obnoxiam esse posuerunt. Idcirco
fatum definiens Quintus Ciceronis frater, Stoicorum par-
tes agens in lib. 1. de Divin. „ Fatum, ait, appello or-
dinem, seriemque causarum quum causa causa nexa rem
ex se gignat. Ea est ex omni æternitate fluens veritas
sempiterna. „ Verum Stoici, ut ajebat Lactantius, *tam
inconstantes fuerunt, ut nihil dictum sit ab his, quod non
ab iisdem fuerit eversum.* (Div. Inst. lib. 2. c. 6.)

205 Schol. 4. Benedictus Spinoza, cujus mentionem fecimus art. 162. fatum etiam induxit, tamquam corollarium ex absurda sua de pantheismo, quam mox expone-
mus, sententia. Plures etiam philosophi, fati nomine suppresso, significationem tenuere: saltem ex principiis *Optimismi, Palingenesiæ &c.* necessitatem quamdam insuperabilem deduci ex dictis ac dicendis erui videtur: ob eamque causam satis exploduntur.

206 *Casus, Fortuna* fere idem significant; casus tamen ad res prosperas vel adversas, animatas aut inanimas applicatur; fortuna eventum prosperum denotat, qui, veluti *casu*, sive causa nobis non apparente, evenire solet; ut est inventio thesauri terram effodienti alia de causa, quam ut abditam ab avaro argenti laminam sub terra inveniat.

207 Corol. Fatum, Casus, Fortuna vacua sunt significatione nomina; si eo sensu accipiantur, ut necessarius eventus significant; vel res sine ulla causa provenientes. Nam Ens infinite liberum (127) ita res producit, conservat, legibus temperat, ut & ab earumdem creatione, vel harum legum sanctione abstinuisse potuerit; aut in presentiarum ordinem permutare, destruere, aut alia præter jam producta denudè condere; eventus autem ab ignorantia latentium causarum nobis fortuiti videntur; quos, si nexum causarum antecedentium introspicere liceret, adeo regulatos putaremus, ut dierum, & noctium successionem. Nihil enim sine ratione sufficiente evenire jam sancitum est (13); quocirca si aliquid nobis fortuitò contingere videtur, id ab ignorantia latentis rerum connexionis proveniat, necesse est.

CAPUT SECUNDUM.

De Mundi existentia, seu origine.

208 **M**irum est in ratione inversa distantiae, a prima mundi constitutione opiniones atheismi, pantheismi, aternitatis mundi multiplicari coepisse; omnesque primigenios, ut ita dicam, philosophos in mundi temporaria productione convenisse: aded ut pulchrum sit, loquitur Antonius Genuensis, videre totam antiquitatem in uno hoc mirifice convenisse, ex chaos primum orta omnia, idque vi Dei: siquidem id omnium veterum nationum consensu constat: qua constante, etiam inter Americae populos traditione super facta, cujus primi telluris incolae plurimis signis certi esse poterant, nihil ego fortius ad hoc dogma contra atheos, ac pantheistas statuendum esse censeo. (Diss. de Orig. rer. tom. 1. Phys. Musc. c. 1. §. 9. & tom. 1. Met. Disp. de rer. orig. §. 1.) Plerosque tamen philosophos materiam aeternam, ac praexistentem putasse, ex historia philosophica habemus: imo pantheistas fuisse apud hodiernos eruditos frequens opinio est: cui tamen non plene assentior; quum plerasque philosophorum loquendi formulas metaphoricis fuisse, aut aestro quodam poetico animatas, ex ipsamet principiorum contradictione, qua ipsis tribuitur, suspicari liceat. Sanè pantheismus antiquorum, si quis fuit, prorsus ab Spinoziano diversus est. Illi materiam a Deo distinguebant, tantumque a divina mente conformatam dixerunt, ita ut per omnem rerum corporearum substantiam diffunderetur. Hoc, ni fallor, aperte indicat, immensitatis divinae notionem, quam ex idea divinitatis effluere manifestum est, alio modo explicare nescivisse, aut noluisse. Nam praelaudatus Genuensis existimat, a veteribus omnia cum emphasi dicta fuisse, ut pro eo quo Deus est ubique, omnia Dei nomine vocaverint. Met. p. 3. §. 27.

209 Spinoza materiam in Deum transformans, omnia materiae, ac divinitatis attributa temerè miscuit: ita ut Deum extensum, mutabilem, seu modificabilem, sectilem cet. materiam vero aeternam, infinitam, immutabilem, seu materiam deum confixerit. Absurdissima hæc idearum perversio hoc uno fundamento nititur: Substantia est ens per se, quod ille sic exponit: substantiam intelligo, quod in se est, & per se concipitur: ex quo principio hoc corol. deducit. Hinc sequitur, substantiam ab alio produci non posse. Nam si substantia ab alio posset produci, ejus cognitio a cognitione suae causae penderet, adeoque non esset substantia. Hujusmodi geometricæ demonstrationes ejus in-

indolis sunt, quas contemnendo citius, quam refutando melius impugnes. Nec melioris conditionis sunt reliqua corollaria, quæ hoc ruinoso fundamento nituntur, substantiam nimirum unicam extare in rerum natura; eamque esse aeternam, individuum, ex infinita cogitatione, atque extensione conflata; verbo Deus ipse: reliqua entia in rerum natura conspicua modificationes sunt divinae substantiae, sive attributorum, quæ per statutas leges ita disponuntur. *Velut agri somnia vana finguntur species huic homini, qui divinae menti cervicem equinam jungit.*

210 Positio 1. *Materia hujus adspectabilis mundi fuit a Deo in tempore creata.* Prob. Materia est ens contingens; ergo initium ab alio habere debet (131, & seq.) Prob. ant. Si materia ens contingens non est, erit igitur Ens necessarium: hoc falsum est: ergo alterum est verum. Prob. min. Ens necessarium est immutabile (124); at materia mutabilis est, siquidem continuas mutationes subire videmus: haberet omnes perfectiones possibles, esset sibi sufficiens, infinite activa, cet. quæ quam absurda sint, vel oculis contemplari licet, ac manibus palpate. Rursus, si materia initium suæ existentiae habere debet ab alio, id certe nullum est præterquam Ens necessarium; nam etiamsi poneretur, mediante alio contingente, creatam esse, semper ad Ens necessarium deveniendum est (132); at hoc Ens necessarium est Deus: ergo a Deo fuit creata materia; adeoque initium habuit. Initium autem hoc existendi materiae, tempus voco (vide infra 213): quacumque enim re creata existente, jam tota aeternitate a Deo præcedatur, necesse est.

211 Prob. 2. Si materia aeternum existit, & nos homines aeterni simus, oportet: hoc credat *Judeus Appella*: ergo falsum prius. Prob. maj. quacumque demum ratio pro aeternitate materiae afferatur, militat etiam pro animi aeternitate: si enim materiam ideò aeternam ponis, quia concipere non potes ejus creationem ex nihilo; faciliorem ne ex nihilo educationem animorum concipies? ergo ni mentem humanam modificationem materiae dicas, aeternam etiam ponere debes.

212 Prob. 3. *Materia ad quemcumque statum indifferens est* (aliter enim mutare statum non posset seu diversimodè modificari): ergo a se ipsa non potuit determinari ad statum; at si a Deo creata non est, semetipsa ad hunc statum determinavit, quem per totam tenuit aeternitatem. Ex quo id etiam sequitur, quod neque a Deo hic status mutari valuit. Probo. Si semetipsa determinavit, hoc ab intrinsicis ejus constitutivis exigebatur: ni ponas libertate pollentem ad eligendum hunc potius, quam illum statum: Tom. II. M atqui

atque rerum essentia neque a Deo mutari possunt (21.): fateamur igitur necesse est, a Deo creatam fuisse.

213 Corol. 1. Si materia a Deo e nihilo ad existendumeducta est, mundus etiam ab ipso creatus est. Quod si originem mundus a Deo habuit, æternus dici non potest. Nam ipsamet universi productio initium etiam, sive productionem temporis importat. Siquidem tempus, ut mox videbimus, est ipsamet duratio successiva rerum creaturarum: quando igitur hæc ponantur, & tempus poni necesse est.

214 Corol. 2. Materia mundi non fluxit a divina natura per emanationem. Nimirum materia hæc non est pars quædam veluti avulsa ex ipsa substantia divina, e qua formatus sit mundus. Hoc enim divina perfectioni, ac simplicitati repugnat; minimeque materiae, ac mundo, entibus limitatis, ac imperfectis, convenire potest. Ne infiniti simus, principaliora argumenta colligemus, ex quorum solutione haud difficilis evadet aliorum pene puerillum enodatio.

215 Oppon. 1. Deus ens necessarium immutabile est (124); at mutationem aliquam subiisset mundum creans; transiisset videlicet ab statu non creandi ad statum creatoris: ergo ut hæc imperfectio vitetur, mundus æternus esse debet. R. 1. hoc argumentum probat nos ab æterno extitisse, numquamque interituros: *ritum teneatis amici.* R. 2. *dist. min.* mutationem subiisset pure extrinsecam, *conc. min.* mutationem intrinsecam, *neg.* Ab æterno Deus decretam mundi producendi in tempore concipiens, per ipsam mundi positionem non aliam subiit mutationem, quam externam cum ipso relationis, quæ a mutatione status creaturæ dimanat (114.).

216 Replic. Per tale decretum Deus non erat actu agens, sed solum in potentia: at hæc mutatio intrinseca est: ergo. R. *dist. maj.* Non erat actu agens respectu termini, *conc. maj.* habita ratione ad efficacitatem decreti divini, *neg. maj.* consule, quæ diximus Dissert. 1. cap. 5. §. 3. Si licet in grandibus parvis uti exemplis, Deum ab æternitate decernentem, res creatas dato tempore produci, concipere possumus velut Regem imperantem, post aliquot annos in suo regno tale quidpiam exequi, puta urbem aliquam, aut palatium fabricari. Aliquamhæ intrinsecam mutationem in personam illius Regis inducet urbis, aut palatii præfixo tempore extructio?

217 Replic. iterum: Dei voluntas efficax est; sed ab æterno voluit mundum creare: ergo tunc extitit mundus. Resp. *dist. maj.* efficax est pro eo tempore, quo rem exequendam decernit, *conc.* statim ac in Deo concipitur, *neg.* quam

quam futiles sint huiusmodi objectiones, vel in humanis videre licet, ut in exemplo modo adducto satis planum est. At, inquit, homines volentes aliquid perficere remoto aliquo tempore, dum rem exequuntur nova voluntas accedit ad opus executioni mandandum: ergo etiam in Deo id continget, quod mutabilitatem arguit: aut non continget, atque aded ab æterno res ponentur, ne Deus mutetur. Resp. *conc. ant. neg. cons.* di. par in utroque casu ratio petitur a limitatione creaturæ, quæ non potest semper eandem voluntatem, sive voluntatis actum diu conservare: quare tempore aliquo intercedente, illum innovare opus est. In Deo autem omnia æterna, immutabilia, fixa, verbo ipse Deus, neque præteritum, neque futurum agnoscens, sed omnia, quæ ab æterno fuerunt, & sunt, & erunt semper.

218 Inst. Aut Deus per illam voluntatem, sive *volitionem*, ut schola loquuntur, erat actu agens, aut in potentia: si primum dixeris, mundus æternus fuit; si alterum, novo indiget actu voluntatis, ut mundum producat: hic autem mutabilitatem argueret: ergo ab æterno exequitur suam voluntatem. R. Eiusmodi potentia, & actus sunt phantasia nostræ fictiones, quibus ab rerum corporearum petitis ideis, incorporeas, ac pure intelligibiles res concipere nitimur: vide Schol. supra citatum. Idcirco nego utramque partem dilemmatis, quæ in Deo supponit huiusmodi potentiam & actum: vel claritatis causa distinguo: erat agens in potentia modo nostro concipiendi, *conc.* agens in potentia, ita ut revera ab uno ad alium statum transiret, *neg.* Deus & potentia & actu agens semper est, pro eo tempore quo decernit res futuras.

219 Oppon. 2. Proclus: Aut Deus ab æterno potuit mundum creare; aut non potuit: hoc postremum imbecillitatem arguit: igitur prius est asserendum. At si potuit, & noluit, invidus fuit: si voluit, æternus est mundus. R. Deum mundum in æternitate creare non potuisse hoc sensu, quod mundus semper illi coextiterit: æternitas quippe hoc sensu est attributum divinitatis, cuius participatio rei creatæ convenire non potest. Neque hoc ullam arguit imbecillitatem in Deo, imò summam perfectionem indigitat; quemadmodum suam immensitatem, infinitudinem, cet. creaturis communicare haud posse, ab ejus majestate descendit. Ceterum tempus creationis anticipare potuisse indubium est. At hoc invidium fuisse redolere videtur. Minime hoc quidem: potest enim alios de novo mundos condere: invidium ne dices, eo quod ab eorum productione destiterit, hunc unum producere? Arcana Dei consilia scrutari velle, impium, ac temerarium est:

nobis satis sit, id Deum fecisse, ut optimè factum pronunciare non dubitemus.

220 Insistit Proclus: Natura boni, & summi boni esse sui communicativum: ergo si Deus ab aeterno se creaturis non communicavit, summè bonus non est. R. *conc. ant. neg. cons.* Jam supra dictum est, quo sensu tantum Deus creaturis se communicare potuit; nimirum in tempore. Quòd si tempus hujusce diffusionis non prevertit, nostra non interest majestatem scrutari, ne ab ejus gloria opprimamur. Deinde argumentum probat Deum ad molitionem universi necessitate absoluta devenisse, neque liberum ipsi fuisse mundum condere, vel ab ejus creatione cessare. Et en, si aliquam conjecturam nobis liceat depromere, quem finem habere potuit, ne citius, quam fecit, universum machinaretur; videlicet ut manifestaret, liberrimè non aliqua necessitate adactum, ad hoc descendisse.

221 Inst. De natura boni est tendere in melius: melius autem est mundum esse, quam non esse: ergo melius fuit ipsius creationem antevertere. R. *dist. min.* melius est mundum esse relatè ad creaturas, *conc. min.* melius est Deo, *neg.* Deus summè beatus a creaturis mutare felicitatem suam non potest. Quam enim beatitudinem afferrent Deo entia imperfectissima? Suis perfectionibus gaudens, omnia in se complectitur bona, quibus summè felix, ac nullius indigus, sibi sufficit: aeternumque carere potuisset, quin vel hilum suæ beatitudinis, ac felicitatis ipsi deficeret.

222 Insistit Aristoteles: Mundi creatio Deum agentem constituit: agere autem melius est, quam non agere, etiam ipsi Deo: ergo mundum creare ab aeterno debuit. R. *dist. maj.* Deum agentem ad extra, ut dicunt theologo, constituit, *conc. maj.* ad intra, *neg. maj.* Non itaque in ejus vacatione cogitetur ignavia, desidia, inertia, sicuti neque in ejus opere labor, conatus, industria. Novit quiescens agere; & agens quiescere, inquit Aug. lib. 11. de Civ. Dei c. 7. Quanto rectius hic, qui nil molitur ineptè, quam Aristoteles! Audiantur ejus impia verba, lib. 2. c. 18. Magnor. Mor. *Quæ igitur in sermonibus consuevit capi, similitudo ex Deo, neque illic rectè, neque hic fuerit utilis. Neque enim si Deus sibi satis, nec ullo indigens ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Est nimirum factatus de Deo sermo hujusmodi; nam quoniam bona cuncta obtinet Deus, ac sibi satis est, quid faciet? neque enim dormiet. Inspiciet aliquid, inquit: id namque pulcherrimum, & maximè peculiare. Quid igitur inspiciet? nam si quidquam aliud inspiciet, id erit melius. Hoc vero absurdum est, ut se quidquam melius habeat Deus. Ipse igitur*

tur sese inspiciet. At hoc delirum: nam homini, qui sese inspiciet, utpote attento inclinamus.

223 Oppon. 3. Quidquid Deus cognoscit, ab aeterno cognitum est: ergo & quidquid conditum, ab aeterno est conditum. Hoc etiam argumentum probat nos aeternum exitisse. R. *conc. ant. neg. cons.* Probant. Voluntas Dei æque aeterna est, ac ejus intelligentia: at cognitio Dei objectum cognitum supponit: ergo & voluntas creatum. R. *dist. maj.* æque aeterna est, ac eodem modo tendit in objectum, *neg. maj.* tendit in objectum, ut in tempore ponendum, *conc.* Scientia Dei est necessaria, voluntas liberrima; prima igitur objectum necessariò cognitum supponit, altera prout in divinis decretis continetur.

224 Oppon. 4. Ante quodlibet, quod assignari possit, temporis momentum, Deus condere quivit mundum: ergo potuit ab aeterno: *Prob. conseq.* Mundus existens ante omne, quod assignari posset, momentum, ab aeterno existisset: potuit autem sic existere: ergo. R. *dist. ant.* ante quodlibet momentum distributivè sumptum potuit Deus mundum condere, *conc. ant.* collectivè sumptum, *neg.* eisdem terminis *dist. maj. probat.* De quolibet momento distributivè sumpto vera est illa enuntiatio: falsa tamen in sensu collectivè, uti & plures aliæ, quæ hoc vitio laborant (Log. 228.).

225 Oppon. 5. Mundus extare in perpetuum potest: ergo & perpetuo fuisse. R. *neg. cons.* Creaturæ conditio postulat, ut e nihilo extrahatur; quod autem brevi, aut longo tempore duret, vel finem habeat, ipsius conditio non postulat. At si nihilum ejus præcessit, jam in aeternitate condita non fuit. Dices. Posset fieri, ut conditio creaturæ id tantum exigeret, quod nihil esse potuerit, non verò quod nihil actu fuerit: at in hoc casu in aeternitate creari potuit: ergo. R. *neg. maj.* id enim perindè est, ac si dicatur, conditionem creaturæ postulare, ut possit esse, non ut actu sit creatura. Nam ipsius conditio exigat, ut e nihilo extrahatur, sive ipsius nihilum præcedat; præcedere autem non potuit si semper verum fuit eandem exitisse. Sed ut rem majore in lumine collochemus, sit.

226 Positio 2. *Materia, atque adeo mundus ita in tempore creatus est, ut neque in aeternitate condi potuerit.* Prob. Mundus ita a Deo creari debuit, ut nihilum ipsius mundi ipsum præcederet: at si ejus nihil præcessit, in aeternitate condi non potuit: ergo neque aeternus esse. Prob. min. Si nihilum mundi præcessit, vera aliquando fuit hæc enuntiatio, *mundus nunc non existit*; id autem, de quo verè dicitur non esse, neque aeternus est: ergo in casu per hypothesim esset aeternus, & simul ex dictis non esset, quod pugnantia includit. 2. *Conditio essentialis crea-*

turæ indifferentiam ad existendum includit; semper enim concipi prius debet indeterminata ad existendum: at res æterna numquam concipi valet ad existendum indeterminata; sic enim conciperetur non existens: adedque simul existens, & non existens intelligeretur. 3. Creato ab æterno mundo, jamdiu tempus infinitum præterisset; tempus enim est duratio rerum: at duratio mundi ab æternitate fluens, præsentī tempore jam desiisset; atque aded finita esset: ergo pugnantia includit hujusmodi hypothesis. Deductio manifesta fit in tempore futuro, quod ided infinitum concipitur, quia & finem numquam habiturum intelligimus: si igitur mundus, seu tempus ab æterno positum fuisset, & infinitum esset. Argumentum quod ab Dei æternitate peti posset, suo loco enucleabitur, ubi de æternitate Dei.

227 Schol. Quandonam mundus inceperit, sive quot annos numeret mundana fabrica, disquisitio facti est, metaphysicam minime contingens. Recentem tamen esse, neque ultra sex summum octo annorum millia protendi, vel recentiorum Epicureorum oraculum Lucretius (etiam si infinita successione mundos interire ac renasci propugnet) his versibus demonstrat. Lib. 5. v. 325.

*Præterea, si nulla fuit genitælis origo,
Terræ, & cali, semperque æterna fuere;
Cur supra bellum Tbebanum, & funera Trojæ
Non alias alii quoque res cecidere Poeta?
Quo tot facta virum toties cecidere? nec usquam
Æternis fama monumentis insita florent?
Verum, ut opinor, habet novitatem summa, recensque
Natura est mundi, neque pridem exordia cepit.
Quare etiam quedam nunc artes expoliuntur;
Nunc etiam augetur: nunc addita navigiis sunt
Multa: modo organici melicos peperere sonores.
Denique natura hæc verum, ratioque reperta est
Nuper, & hanc primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vertere voces.*

CAPUT TERTIUM.

De Mundi perfectione.

228 Gotofridus Leibnitius acerrimi ingenii vir, cuius systema metaphysicum breviter in compendio historiae philosophiæ exposuimus, mundum optimum posuit, antiquorum philosophorum sententiam, ab Abailardo excitatam e pulvere in quo jacebat, sequutus; sed, quod maximorum ingeniorum est, nova fundamenta jaciens, longe aliud ædificium elevavit; ut merito dicere ipsum pos-

si-

simus hujus sententiæ creatorem. Primum lapidem posuit rationem sufficientem, sine qua nihil existere posse, etiam omnes a Leibnitio dissentientes fatentur (13). Deum igitur summè sapientem ad agendum ab aliqua ratione determinari, veluti legitimam consequentiam deducit Germanus philosophus, quam etiam ultro concedimus. At hæc ratio, pergit, est bonitas, quam in objecto eligendo introspicere debet, omnes circumstantias complectens, ex quibus bonitas tam absoluta quam respectiva coalescit: ac proinde si duo entia ponantur, alterum altero perfectius, hoc a Deo præligi necesse est. Duo entia æqualis perfectionis supponere, absurdum Leibnitio videtur; esset enim electio Deo impossibilis, quippe carens ratione sufficiente, cur unum alteri præponatur.

229 Ultima hæc deductio plura supponit, quæ tot sunt consequentiæ ex hæcenus expositis spontè defluentes; totque principia, quibus aliam eudere philosophiam omnino opus sit. 1. In materia vel duo puncta similia non sunt, & quodlibet aliam ab altero speciem constituit: idcirco *monadas*, seu *solitaria* appellavit Leibnitius: idemque ad omnia entia simplicia extendit, puta angelos, animas hominum, cetera, quæ & dissimilia, & perfectione imparia supponit. 2. *Indiscernibilia* (verbum est a Leibnitio indutum) vel ab ipso Deo fore quæcumque entia tantum *numerice* distincta, seu quæ omnes gradus perfectionis æquales haberent, ac penitus similia forent: atque aded etiam impossibilia. 3. Mundus alter nostro perfectè similis, possibilis non est; melior alter? nec etiam: esset enim noster hic in illa hypothesis impossibilis. Saltem si infiniti alii mundi possibles sunt ratione intrinseca constitutivorum minime ad invicem pugnantium; extrinseca tamen ratione causæ, quæ ad hunc præ alio eligendum, ac producendum determinari nequiret, impossibiles ab ipso censentur. 4. Mundus igitur præsens, concludit, optimus est.

230 Positio 1. Duo entia omnino similia repugnare, nulla adhuc ratione sufficiente ostensum est. Prob. Similia illa dicuntur, quorum qualitates, seu notæ conformes sunt (182): minime autem pugnat, duo entia conformes qualitates habere tam in numero, quam in intensione: ergo & perfectè similia esse, nulla ratio ostendit impossibile. Prob. min. Si omnia intrinseca constitutiva entis A nullam involunt contradictionem, ens B, quod constitutiva huic conformia habeat, nullam pugnam in ipsis includere potest: nulla enim ratio sufficiens assignari potest, cur hujus potius, quam alterius repugnent. R. Wolfius vestigia premens Leibnitii: *Indiscernibilia* (similia) repugnant principio rationis sufficientis, etsi absolute impossibilia non sint.

M 4